

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

БОЙКО ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 338.45:620.9
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В
КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

І. В. БОЙКО
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ДАНКЕВИЧ Євген Михайлович
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: БОЙКА Івана Васильовича допущено до захисту

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № ____ від «____» грудня 2023 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«____» грудня 2023 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ БОЙКО Іван Васильович захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

БОЙКО І. В. Особливості екологічної політики держави в контексті національної безпеки. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування”. Поліський національний університет, Житомир, 2023 р.

В рамках дослідження особливостей екологічної політики держави в контексті національної безпеки було проведено аналіз наступних аспектів: Вивчено та проаналізовано загальнодержавні та регіональні стратегічні документи, що регулюють екологічну політику країни, включаючи «Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України» та «Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Досліджено законодавчі акти та правові норми, спрямовані на регулювання екологічних питань та забезпечення національної безпеки в цій сфері. Особлива увага приділена «Закону України про охорону навколишнього природного середовища». Досліджено участь України у міжнародних екологічних угодах, конвенціях та співпрацю з міжнародними організаціями в галузі охорони навколишнього середовища та змін клімату. Вивчено важливість підвищення екологічної свідомості громадян, а також проведено аналіз ролі громадських організацій у сприянні реалізації екологічної політики. Досліджено вплив екологічної політики на економіку країни, включаючи сталість розвитку, ефективність використання природних ресурсів та вплив на інвестиційний клімат. Визначено ключові екологічні загрози та виклики, що становлять під загрозу національну безпеку України, такі як забруднення навколишнього середовища, зміни клімату, деградація природних ресурсів тощо. Досліджено інструменти та механізми, які використовуються для реалізації екологічної політики в Україні, зокрема стратегічне планування, моніторинг, контроль та співпрацю зі стейкхолдерами.

Ключові слова: екологічна політика, адміністративно-територіальна реформа, національна безпека, стратегія, планування, європейський досвід.

SUMMARY

BOIKO I. Features of the State's Environmental Policy in the Context of National Security. – Qualification work for obtaining a Master's degree in specialty 281 «Public Administration and Administration». Polissia National University, Zhytomyr, 2023

In the framework of researching the features of the state's environmental policy in the context of national security, an analysis of the following aspects was conducted: National and regional strategic documents regulating the country's environmental policy, including «Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine» and «Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2030» were studied and analyzed. Legislative acts and legal norms aimed at regulating environmental issues and ensuring national security in this sphere were examined, with special attention paid to the «Law of Ukraine on Environmental Protection». Ukraine's participation in international environmental agreements, conventions, and cooperation with international organizations in the field of environmental protection and climate change was investigated. The importance of raising citizens' environmental awareness was studied, along with an analysis of the role of public organizations in promoting the implementation of environmental policy. The impact of environmental policy on the country's economy, including sustainable development, efficient use of natural resources, and influence on the investment climate, was researched. Key environmental threats and challenges that pose a risk to Ukraine's national security, such as environmental pollution, climate change, and degradation of natural resources, were identified. Tools and mechanisms used for the implementation of environmental policy in Ukraine, including strategic planning, monitoring, control, and cooperation with stakeholders, were investigated. The economic mechanism of environmental regulation in Ukraine, including requirements for compensation for damages from environmental violations, was analyzed.

Keywords: environmental policy, administrative-territorial reform, national security, strategy, planning, European experience.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	9
1.1. Теоретичні основи екологічної політики держави	9
1.2. Інституційне забезпечення екологічної політики держави	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	14
2.1. Сучасний стан екологічної політики держави в контексті національної безпеки	14
2.2. Проблеми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах	16
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	19
3.1. Стратегічні орієнтири екологічної політики держави в контексті національної безпеки	19
3.2. Міжнародний досвід удосконалення екологічної політики держави в контексті національної безпеки	23
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	35

ВСТУП

Актуальність теми дослідження «Особливості екологічної політики держави в контексті національної безпеки» надзвичайно важлива в сучасному світі, і це обумовлено кількома ключовими факторами:

Загрози з боку екологічних проблем: Зростання інтенсивності екологічних криз, таких як зміни клімату, виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля та втрата біорізноманіття, створюють серйозні загрози для національної безпеки. Ці проблеми можуть призвести до екологічних катастроф, масового вимирання видів та загрози продовольчій та водній безпеці. Міжнародний аспект. Екологічні питання стали глобальними, і вони потребують спільних зусиль всіх держав. Національна екологічна політика впливає на відносини з іншими країнами, включаючи торгівельні та економічні відносини. Порушення екологічних норм може призвести до міжнародних конфліктів. Сталість розвитку. Досягнення сталого розвитку стає найважливішою метою для багатьох країн. Екологічна політика впливає на здатність країни забезпечувати економічний та соціальний розвиток при збереженні природних ресурсів для майбутніх поколінь. Зростання свідомості громадян. Громадська свідомість та вимоги до захисту довкілля зростають. Громадяни вимагають дієвих заходів від уряду та підприємств щодо зменшення впливу на навколишнє середовище. Вплив на економіку. Посилення екологічної політики може мати важливий вплив на економіку країни, включаючи створення нових робочих місць у сфері відновлювальних джерел енергії та збільшення конкурентоспроможності на світовому ринку.

Отже, дослідження особливостей екологічної політики держави в контексті національної безпеки є актуальним завданням, оскільки воно допоможе розробити стратегії та рекомендації для забезпечення сталого розвитку, захисту природи та забезпечення безпеки нації в умовах сучасного світу.

Ступінь розробленості проблеми. Ступінь розробленості проблеми «Особливості екологічної політики держави в контексті національної безпеки»

можна оцінити як середньо-високий. Проаналізуємо основні аспекти, що підтверджують цей ступінь розробленості. Тема екологічної політики та її впливу на національну безпеку досліджувалася науковцями та екологами впродовж багатьох років. Існують наукові статті, монографії, дисертації та інші джерела, які висвітлюють різні аспекти цієї проблеми. У світі було проведено багато досліджень щодо зв'язку між екологічною політикою та національною безпекою. Міжнародні організації, такі як ООН, також активно працюють над цією темою. Багато країн мають власні закони та стратегії щодо екологічної політики та її впливу на національну безпеку. Це свідчить про розробленість даної проблеми на рівні законодавства. Зростаючий інтерес громадськості до екологічних питань та їх впливу на життя суспільства свідчить про актуальність і розробленість цієї проблеми. Деякі країни вже розробили та впроваджують конкретні заходи з метою забезпечення екологічної безпеки та стійкого розвитку. Це підтверджує наявність практичних рішень у цій сфері.

З урахуванням цих факторів можна стверджувати, що проблема екологічної політики та її впливу на національну безпеку є досить розробленою і вивченою. Однак, враховуючи постійні зміни в екологічному та політичному середовищі, ця проблема залишається актуальною і вимагає подальших досліджень та розвитку стратегій для її вирішення.

Метою даної дослідження є аналіз та узагальнення підходів до формування державної політики щодо екологічної безпеки в контексті національної безпеки. Досягнення поставленої мети вимагає вирішення наступних завдань: Вивчення теоретичних та методологічних основ формування стратегічних напрямків екологічної політики держави. Аналіз державної політики у сфері екологічної безпеки та її впливу на національну безпеку. Визначення перспектив та напрямків вдосконалення державної екологічної політики з урахуванням національної безпеки. *Предметом дослідження* є методичні, теоретичні та практичні основи формування стратегії екологічної політики держави в контексті забезпечення національної безпеки.

Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації державної

екологічної політики з урахуванням національної безпеки.

Теоретичною і методологічною основою даної роботи є загальнонауковий підхід, що включає в себе системний аналіз та міждисциплінарний науковий метод. Для досягнення поставлених завдань використовувалися емпіричні методи, порівняльний аналіз даних, аналіз законодавства, та інші наукові методи дослідження. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю розв'язання актуальних проблем в галузі екологічної політики та її впливу на національну безпеку. Досягнення сталої екологічної безпеки має велике значення для забезпечення стабільності та безпеки держави, а також для збереження природних ресурсів та забезпечення здоров'я населення. Тому дослідження цієї теми є доречним та актуальним в сучасних умовах.

Перелік публікацій автора за темою дослідження представлено у додатках.

Отримані результати цієї кваліфікаційної роботи мають важливе практичне значення для держави та суспільства в цілому. Декілька основних аспектів практичного значення результатів дослідження: Вдосконалення державної політики. Результати роботи надають рекомендації та напрямки для вдосконалення державної екологічної політики. Це допоможе забезпечити більш ефективний та сталій розвиток сфери екології та екологічної безпеки. Забезпечення національної безпеки. Дослідження показує важливість екологічної безпеки для загальної національної безпеки. Результати можуть використовуватися при прийнятті рішень та розробці стратегій для забезпечення сталості та безпеки держави. Таким чином, отримані результати мають практичне значення для вдосконалення екологічної політики, забезпечення національної безпеки, збереження здоров'я населення, раціонального використання природних ресурсів та розвитку міжнародного співробітництва в сфері екології.

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота містить вступ, три розділи основної частини та висновки до них, висновки та пропозиції, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Теоретичні основи екологічної політики держави

Теоретичні основи екологічної політики держави формуються на перетині екології, економіки, соціології та політичних наук, відображаючи комплексний та багатогранний підхід до вирішення екологічних питань та викликів. Основним завданням такої політики є забезпечення сталого розвитку, який гармонійно поєднує економічне зростання з охороною навколишнього середовища та соціальною справедливістю.

Екологічна політика базується на принципі сталого розвитку, який передбачає, що поточні потреби суспільства мають бути задоволені без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Це вимагає інтеграції екологічних міркувань у всі аспекти економічного планування та управління, включаючи виробництво, споживання, транспорт, енергетику та відходи. Ключовим аспектом екологічної політики є принцип «забруднювач платить», що передбачає, що вартість екологічного збитку та витрат на запобігання забрудненню має нести той, хто відповідає за забруднення. Це стимулює компанії та організації до впровадження екологічно ефективних технологій та зменшення викидів.

Ще одним важливим елементом є принцип «обережності», який виходить з того, що у разі наявності ризику серйозних або незворотних екологічних змін необхідно вживати заходів запобігання навіть за відсутності повної наукової впевненості. Екологічна політика також включає механізми громадської участі та доступу до інформації, що дозволяє громадянам та різним групам суспільства брати активну участь у прийнятті рішень, що стосуються навколишнього середовища. Це сприяє більшій прозорості та відповідальності в управлінні екологічними ресурсами.

Окрім того, екологічна політика орієнтована на підтримку наукових досліджень та розвиток технологій, які сприяють зменшенню впливу на навколишнє середовище, ефективному використанню ресурсів та адаптації до змін клімату [14-17].

Дослідження екологічної політики здійснювалися численними науковцями та дослідниками в Україні. В основу цих досліджень було покладено аналіз і аналітичний огляд екологічних проблем та рішень, спрямованих на забезпечення сталого розвитку та захист природи. Ось деякі з цих досліджень та публікацій: Андрієнко М. В., Шако В. С. – у своєму дослідженні вони розглядали сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. Вони аналізували стратегічні аспекти екологічної політики і її роль у забезпеченні національної безпеки. Буканов Г. М. – в своєму дослідженні він зосередився на стратегічних інструментах реалізації державної екологічної політики в Україні. Він розглядав питання, пов'язані з розробкою та впровадженням стратегій та програм у сфері екології. Гаєвський І. В. – його дослідження зосереджено на сутності, основних концепціях та підходах до екологічної політики держави. Він аналізував різні теоретичні аспекти та філософські основи екологічної політики. Заржицький О. С. – в своїй монографії він досліджував актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України, зокрема, теоретичні аспекти цього питання [1-5].

Ці дослідження та публікації допомагають розуміти сутність та розвиток екологічної політики в Україні, а також ролі, яку вона відіграє у забезпеченні національної безпеки та сталого розвитку. Вони становлять важливий внесок у науковий діалог та практичні рішення в цій сфері [7-8].

У підсумку, теоретичні основи екологічної політики держави спрямовані на розробку та реалізацію комплексних стратегій і програм, які забезпечують екологічну стійкість, зменшують негативний вплив на довкілля та сприяють сталому розвитку суспільства.

1.2. Інституційне забезпечення екологічної політики держави

Інституційне забезпечення екологічної політики держави є фундаментальним аспектом для ефективного впровадження та реалізації заходів з охорони навколишнього середовища. Це включає створення та функціонування спеціалізованих органів державної влади, розробку законодавчих та нормативних актів, формування міжвідомчої координації, а також забезпечення громадської участі та прозорості у процесі прийняття рішень.

Органи державної влади, що відповідають за екологічну політику, зазвичай включають міністерства або агенції з охорони навколишнього середовища. Їхня роль полягає у формуванні екологічної політики, розробці планів та програм, контролі за їх виконанням, а також у впровадженні міжнародних стандартів і зобов'язань. Крім того, важливу роль відіграють контролюючі органи, які забезпечують дотримання екологічного законодавства, а також органи місцевого самоврядування, які впроваджують екологічну політику на місцевому рівні [12].

Законодавче забезпечення включає прийняття законів та нормативно-правових актів, які регулюють питання охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів, контролю за забрудненням, збереження біорізноманіття та адаптації до змін клімату. Законодавство повинно бути комплексним, послідовним і відповідати міжнародним стандартам та угодам.

Міжвідомча координація є ключовою для ефективності екологічної політики, оскільки питання охорони довкілля тісно пов'язані з економічним розвитком, здоров'ям населення, промисловістю, енергетикою та іншими сферами. Важливо забезпечити взаємодію та координацію між різними міністерствами та агенціями [13-14].

Громадська участь та прозорість є важливими елементами демократичного управління у сфері екології. Це включає забезпечення доступу до екологічної інформації, консультації з громадськістю та залучення громадян

до процесу прийняття рішень. Ефективне залучення громадськості дозволяє підвищити обізнаність про екологічні питання, забезпечити більшу підтримку громадян та зробити екологічну політику більш відповідальною та прозорою.

Законодавство України в галузі екологічної політики та охорони природи включає в себе ряд важливих нормативних актів та законів, які регулюють відносини у сфері охорони навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки. Декілька з найважливіших законодавчих актів в цій області включають: Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (від 25.06.1991 № 1264-XII) – цей закон встановлює основні принципи та правила охорони навколишнього середовища, регулює використання природних ресурсів, встановлює відповідальність за порушення екологічних норм. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» (від 23.02.1995 № 2801-XII) – цей закон визначає порядок проведення оцінки впливу на довкілля при реалізації проектів та програм, що можуть мати негативний вплив на навколишнє середовище. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (від 16.05.1992 № 2456-XII) – цей закон встановлює правила та основи управління природно-заповідним фондом України та визначає статус природних заповідників та національних парків. Закон України «Про ліси» (від 21.09.1992 № 2801-XII) – цей закон регулює використання, охорону та відтворення лісових ресурсів, встановлює правила лісокористування та управління лісами. Закон України «Про природно-резерватні фонди» (від 10.04.2003 № 752-IV) – цей закон регулює створення та функціонування природно-резерватних фондів та об'єктів природно-резерватного фонду. Закон України «Про водні ресурси» (від 06.06.1995 № 213/95-ВР) – цей закон визначає порядок користування та охорони водними ресурсами України, встановлює правила використання водних об'єктів [11-19].

Ці нормативні акти становлять основу для регулювання діяльності у галузі охорони навколишнього середовища в Україні та забезпечення екологічної безпеки. Вони сприяють створенню правової бази для впровадження стратегій та програм з охорони природи та сталого розвитку.

Таким чином, інституційне забезпечення екологічної політики держави передбачає створення ефективних механізмів управління, законодавчої підтримки, міжвідомчої координації та активної участі громадськості, що є ключем до вирішення екологічних викликів та досягнення сталого розвитку.

Національна екологічна політика є надзвичайно важливою галуззю державної діяльності, орієнтованою на забезпечення права кожного громадянина на життя в здоровому та безпечному довкіллі. Ця політика спрямована на збереження природних ресурсів, запобігання забрудненню навколишнього середовища і відшкодування можливих шкідливих впливів (рис. 1.1-1.2).

Рис. 1.1. Стратегічні цілі Національної екологічної політики

Екологічна політика включає в себе дії та регуляції, які визначаються на різних рівнях влади. Державні органи відіграють ключову роль у розробці та впровадженні стратегій та програм для забезпечення екологічної безпеки. Однак екологічну політику можуть також мати окремі підприємства та

організації, особливо ті, які мають значний вплив на довкілля через свою діяльність.

На стратегічному рівні визначені пріоритети екологічної політики України в Проекті Закону «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року». Цей закон визначає основні напрямки та завдання для забезпечення сталого розвитку та охорони довкілля в Україні на тривалий період [12-13].

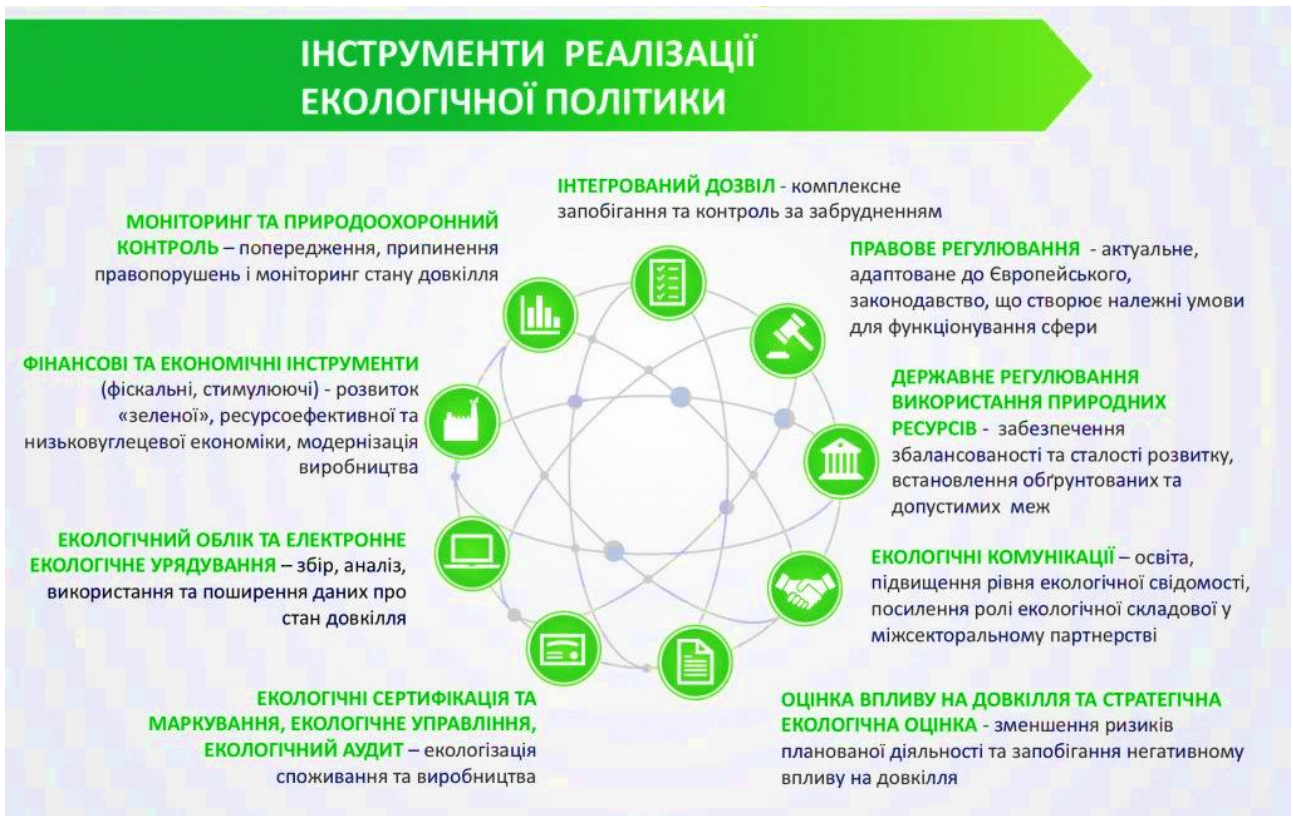

Рис. 1.2. Інструменти реалізації Національної екологічної політики

Отже, національна екологічна політика є важливою складовою державної стратегії, спрямованою на збереження природи та забезпечення безпеки та благополуччя громадян. Вона визначає основні принципи та напрямки діяльності у цій сфері і відіграє ключову роль у забезпеченні сталого майбутнього для нашої країни.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Сучасний стан екологічної політики держави в контексті національної безпеки

На сучасному етапі розвитку України, екологічна проблематика набуває особливої гостроти та актуальності. Основними деструктивними факторами, що впливають на стан довкілля в країні, є значні рівні забруднення, спричинені промисловою діяльністю. Статистичні дані свідчать про високі показники викидів від підприємств, які становлять приблизно 6,5 тонн на квадратний кілометр території. Ці показники не лише суттєво знижують якість природного середовища, але й мають прямий негативний вплив на здоров'я населення, з кількістю викидів, що перевищують 80 кг на людину щороку.

Крім промислових викидів, серйозною проблемою є неефективна система переробки відходів. Лише 5-10 % сміття підлягає переробці, решта накопичується на полігонах, створюючи значну екологічну загрозу. Додатково, тривале забруднення атмосферного повітря призводить до порушення основних соціально-економічних функцій природного середовища, що ускладнює життя як людей, так і інших живих організмів.

Здоров'я населення також постраждало від екологічної кризи. За даними Всесвітньої Організації Здоров'я, середня тривалість життя в Україні на 10 років менша порівняно з багатьма іншими країнами. Проблеми викидів парникових газів, таких як метан та діоксид вуглецю, особливо гострі у Південних і Центральних регіонах країни.

Зміни клімату також відіграють важливу роль у формуванні екологічної ситуації. Останніми роками в Україні спостерігається зростання середньорічних температур повітря, що особливо помітно в Центральних та Східних регіонах.

Зміна кількості опадів, зокрема збільшення їх у Північних та Західних регіонах, також суттєво впливає на екологічний баланс.

Водночас існують інші значимі екологічні проблеми: деградація ґрунтів, нераціональне використання корисних копалин, зниження якості лісових ресурсів, радіоактивне та електромагнітне забруднення, проблеми стану морських і річкових екосистем. Важливим аспектом є також необхідність забезпечення населення якісною питною водою та контроль за станом забруднення атмосферного повітря, особливо з огляду на викиди від транспортних засобів [35-36].

Сучасний стан екологічної політики держави в контексті національної безпеки є важливим аспектом забезпечення сталого розвитку та захисту інтересів держави в області довкілля. Екологічна політика визначає шляхи збереження природних ресурсів, охорони навколишнього середовища, та впровадження заходів для зменшення негативного впливу на екосистеми.

Національна безпека включає в себе багато аспектів, включаючи екологічну безпеку. Сучасний стан екологічної політики держави в контексті національної безпеки визначається наступними основними чинниками: Забезпечення резервів природних ресурсів. Держава повинна раціонально використовувати природні ресурси, такі як вода, ліси, ґрунти, мінерали тощо, і забезпечити їх довгостроковий збереження та відновлення. Це важливо для економічної стійкості та енергетичної безпеки країни. Зменшення негативного впливу на здоров'я населення. Забруднення навколишнього середовища може мати серйозний вплив на здоров'я людей. Держава повинна приділяти увагу контролю за якістю повітря, води, ґрунтів та продуктів харчування для забезпечення безпеки громадян. Адаптація до зміни клімату. Зміна клімату є серйозною загрозою національній безпеці. Держава повинна розробляти та впроваджувати стратегії адаптації до зміни клімату, включаючи заходи з пристосування до підвищення рівня морів, екстремальних погодних явищ та інших викликів. Збереження біорізноманіття. Збереження різноманіття видів та екосистем є важливою складовою екологічної безпеки. Держава повинна

приділяти увагу охороні природних заповідників, національних парків та інших особливо цінних територій [37].

Міжнародне співробітництво. Проблеми забруднення та охорони навколишнього середовища мають транскордонний характер. Держава повинна активно співпрацювати з іншими країнами для вирішення спільних екологічних питань та дотримання міжнародних угод. Громадська участь. Залучення громадськості до процесу прийняття рішень в галузі охорони навколишнього середовища є важливим аспектом екологічної політики. Громадяни мають право на інформацію та можливість впливати на прийняття рішень, що стосуються їх довкілля.

В цілому, сучасний стан екологічної політики держави в контексті національної безпеки визначається комплексом заходів, спрямованих на збереження природних ресурсів, захист здоров'я населення та адаптацію до зміни клімату. Держава повинна дотримуватися принципів сталого розвитку та гарантувати екологічну безпеку для сучасних та майбутніх поколінь.

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України розробило і впроваджує ряд стратегічних документів та законодавчих актів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку країни. Нижче наведено детальний опис цих документів: Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (28 лютого 2019 року № 2697-VIII) – Цей закон визначає стратегічні напрямки екологічної політики України на наступні десятиліття. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року» – цей закон визначає стратегію розвитку мінерально-сировинної бази країни на тривалий період. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» – цей закон визначає заходи для збереження річки Дніпро та водних ресурсів. Указ Президента України №111/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній

безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» – цей указ визначає стратегічні завдання та заходи щодо забезпечення екологічної безпеки України. Указ Президента України №104/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 19 березня 2021 року «Про заходи щодо підвищення рівня хімічної безпеки на території України» – цей указ встановлює заходи щодо забезпечення хімічної безпеки в Україні. Указ Президента України № 511/2019 «Про деякі заходи щодо збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів» – цей указ визначає заходи для збереження лісів та раціонального використання лісових ресурсів. Указ Президента України №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» – цей указ встановлює цілі сталого розвитку України, включаючи екологічні аспекти. Указ Президента України № 512/2019 «Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» – цей указ визначає стратегію розвитку радіоактивно забруднених територій. Указ Президента України № 381/2017 «Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду» – цей указ визначає заходи щодо розвитку лісового господарства та природоохоронних об'єктів [11-18].

Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року – ця концепція визначає заходи та стратегічні напрямки боротьби зі зміною клімату. Стратегія поводження з радіоактивними відходами в Україні – ця стратегія встановлює план дій щодо управління радіоактивними відходами. Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року – ця стратегія визначає підходи до управління відходами в Україні [16-17].

Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення – ця концепція визначає заходи для зменшення промислового забруднення. План заходів із впровадження Концепції реалізації державної політики у сфері промислового забруднення – цей план встановлює конкретні кроки щодо впровадження концепції. Концепція боротьби з деградацією земель

та опустелюванням – ця концепція визначає заходи для збереження родючості земель. Національний план дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням – цей план встановлює конкретні заходи для боротьби з деградацією земель. Стратегія зрошення та дренажу в Україні на період до 2030 року – ця стратегія визначає плани зрошення та дренажу для забезпечення сільськогосподарських потреб. План заходів з реалізації Стратегії зрошення та дренажу в Україні – цей план встановлює конкретні дії щодо впровадження стратегії. Концепція реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища – ця концепція визначає заходи для забезпечення охорони навколишнього середовища. План заходів щодо реалізації Концепції реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища – цей план визначає дії для реформування системи нагляду в сфері охорони природи. Стратегія забезпечення біологічної безпеки та біологічного захисту – ця стратегія визначає заходи для забезпечення біологічної безпеки країни. Добровільні зобов'язання України в рамках виконання Стратегічного плану ООН щодо лісів 2017-2030 – Україна взяла на себе зобов'язання щодо збереження та сталого використання лісових ресурсів в рамках цього плану [17-19].

Ці стратегічні документи та законодавчі акти грають важливу роль у забезпеченні екологічної безпеки, сталого розвитку та охорони природних ресурсів України. Вони визначають стратегічні напрямки та завдання для держави на тривалий період та спрямовані на забезпечення життєвого середовища для майбутніх поколінь.

2.2. Проблеми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах

Проблеми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах є актуальними і вимагають ретельного аналізу та розробки ефективних заходів

для їх вирішення. Нижче розглянуті основні проблеми в цій галузі: Забруднення довкілля викидами та скидами. Багато виробничих підприємств не виконують сучасні екологічні стандарти і викидають шкідливі речовини в атмосферу та водні джерела. Це призводить до забруднення повітря, води та ґрунтів, що має негативний вплив на здоров'я людей та природні екосистеми. Низька енергоефективність. Багато виробництв використовують застарілі технології та обладнання, які споживають багато енергії. Це не тільки збільшує витрати підприємств, але й призводить до викидів парникових газів, сприяючи зміні клімату. Відходи та їх обробка. Недостатня увага до управління відходами призводить до накопичення сміття та шкідливих відходів [5-7]. Важливо впроваджувати методи переробки та утилізації відходів, щоб зменшити негативний вплив на навколишнє середовище. Недостатність екологічного моніторингу.

Брак системи моніторингу та контролю за викидами та скидами ускладнює виявлення порушень екологічних норм та вчасне реагування на них. Невідповідність законодавства: Деякі підприємства можуть уникати виконання екологічних стандартів через недоліки в законодавстві або недостатнього контролю з боку влади. Нехтування соціальною відповідальністю. Багато компаній не дотримуються принципів корпоративної соціальної відповідальності в галузі охорони навколишнього середовища, не інвестуючи в зелені технології та сталий розвиток. Потреба в екологічній освіті. Неусвідомленість персоналу підприємств щодо екологічних проблем і відсутність необхідних знань може призвести до недостатньої уваги до екологічних аспектів у виробництві. Низька мотивація до екологічних ініціатив. Відсутність стимулів для впровадження екологічних ініціатив та низька підтримка соціуму може гальмувати екологічні зміни в підприємствах.

Для вирішення цих проблем важливо розробити та впровадити комплексну екологічну політику, яка б враховувала інтереси природи, споживачів та виробників. Також важливо створити сприятливі умови для інвестицій у чисті технології та зелений розвиток, а також підтримувати освіту

та підвищення екологічної свідомості серед населення та персоналу підприємств.

Актуальність проблеми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах в умовах європейської інтеграції не може бути недооцінена. Це питання стає ще більш важливим через наступні фактори: Вимоги європейських стандартів/ Україна, прагнучи до європейської інтеграції, змушена відповідати європейським стандартам у всіх галузях, включаючи екологію. Підприємства, які не відповідають цим стандартам, мають обмежені можливості на зовнішніх ринках та ризикують втратити конкурентоспроможність [5]. Доступ до фінансування. Умови європейської інтеграції включають підтримку та фінансову допомогу для підприємств, які впроваджують екологічні заходи. Це може включати гранти, кредити та інвестиції у проекти, спрямовані на зменшення викидів та поліпшення екологічних показників. Доступ до європейських ринків. Зменшення впливу виробництва на навколишнє середовище є важливим кроком для отримання можливості ввозу продукції на європейські ринки. Європейські країни строго дотримуються стандартів щодо екологічних аспектів продукції. Зменшення ризику забруднення навколишнього середовища. Зниження екологічних ризиків та забруднення сприяє збереженню природних ресурсів та здоров'ю населення. Це особливо актуально в умовах європейської інтеграції, коли увага до збереження навколишнього середовища є важливою складовою відносин з європейськими партнерами [4-7].

Підвищення конкурентоспроможності. Підприємства, які зосереджені на зменшенні впливу на навколишнє середовище, можуть зменшити витрати на оплату штрафів та виправлення екологічних проблем. Це допомагає підвищити їхню конкурентоспроможність на ринках. Зростання інвестицій. Європейські інвестори та фонди зеленого розвитку часто надають перевагу підприємствам з високими стандартами екологічної відповідальності. Це може сприяти залученню інвестицій для модернізації виробництва.

Отже, екологізація виробництва на вітчизняних підприємствах є актуальною не лише з погляду дотримання європейських стандартів, але й з точки зору підвищення конкурентоспроможності, залучення інвестицій, збереження навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку України.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Стратегічні орієнтири екологічної політики держави в контексті національної безпеки

Стратегічні орієнтири екологічної політики держави в контексті національної безпеки є важливими аспектами для забезпечення сталого розвитку та долі нації. Детальніше розглянемо ці орієнтири:

Збереження природних ресурсів. Цей орієнтир передбачає вжиття заходів для збереження та раціонального використання природних ресурсів, таких як вода, ґрунти, ліси і біорізноманіття. Збереження цих ресурсів є критичним для забезпечення національної безпеки, оскільки вони є основою для життя та господарської діяльності.

Зменшення екологічних ризиків. Держава повинна активно працювати над зменшенням екологічних ризиків, таких як природні катастрофи, забруднення довкілля та зміна клімату. Це може включати в себе розробку планів реагування на надзвичайні ситуації та зменшення викидів парникових газів.

Стале використання енергетичних ресурсів. Стратегія передбачає забезпечення сталого використання енергетичних ресурсів та розвиток відновлювальних джерел енергії. Це сприяє зниженню залежності від імпорту енергії та забезпечує енергетичну безпеку.

Забезпечення екологічної стійкості виробництва. Держава повинна сприяти розвитку екологічно стійкого виробництва та зменшенню викидів токсичних речовин, що має важливе значення для забезпечення здоров'я громадян та стабільності економіки.

Збереження біорізноманіття. Один із орієнтирів – це збереження біорізноманіття та охорона важливих природних екосистем, що впливає на стабільність природних процесів та доступ до ресурсів.

Міжнародна співпраця. В умовах глобалізації багато екологічних питань перетинають межі національних держав. Тому міжнародна співпраця та дотримання міжнародних договорів є важливими для забезпечення екологічної безпеки.

Екологічна освіта та інформування громадськості. Інформування громадськості та екологічна освіта є ключовими елементами стратегії екологічної політики. Це сприяє підвищенню свідомості громадськості про важливість екології та її вплив на національну безпеку.

Інновації та технологічний розвиток. Впровадження інноваційних технологій та підтримка досліджень у сфері екології допомагають знайти нові шляхи досягнення екологічної безпеки та сталого розвитку [17-18].

Ці стратегічні орієнтири вимагають інтегрованого та комплексного підходу, спрямованого на забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку держави, враховуючи інтереси сучасного покоління та майбутніх поколінь.

3.2. Міжнародний досвід удосконалення екологічної політики держави в контексті національної безпеки

Міжнародний досвід удосконалення екологічної політики держави в контексті національної безпеки є важливим джерелом для розвитку власних стратегій та заходів у галузі охорони навколишнього середовища. Детальніше розглянемо цей досвід та його основні аспекти:

Міжнародні угоди та конвенції. Багато країн у світі активно беруть участь у міжнародних угодах та конвенціях з охорони навколишнього середовища, які визначають стандарти та зобов'язання щодо зменшення викидів, збереження біорізноманіття, та забезпечення сталого використання ресурсів. Україна також приєднала до багатьох з цих угод, що сприяє спільним діям у сфері екології.

Інтеграція екологічних аспектів у різні сфери політики. Країни зі світовим досвідом активно інтегрують аспекти охорони навколишнього середовища у

різні сфери політики, включаючи економіку, енергетику, сільське господарство, транспорт та інші. Це допомагає досягти більшої ефективності та зменшення негативного впливу на природу.

Створення спеціалізованих органів і агентств. Важливим елементом міжнародного досвіду є створення спеціалізованих органів та агентств, які відповідають за реалізацію екологічної політики та моніторинг стану навколишнього середовища. Ці органи мають забезпечувати науковий підхід до вирішення екологічних питань.

Залучення громадськості та екологічних організацій. В багатьох країнах активно залучається громадськість та екологічні організації до участі у прийнятті рішень та контролі за їх реалізацією в галузі охорони навколишнього середовища.

Фінансування та економічні інструменти. Відомий світовий практику використання різних економічних інструментів, таких як видача екологічних ліцензій, встановлення податків на викиди, та фінансування проектів з екології за рахунок спеціальних фондів.

Технологічний обмін та інновації. Міжнародний досвід показує, що обмін технологіями та інноваціями у сфері охорони навколишнього середовища є важливим чинником зменшення негативного впливу на природу.

Моніторинг та наукове дослідження. Країни зі світовим досвідом активно здійснюють моніторинг стану навколишнього середовища та підтримують наукові дослідження у цій галузі для обґрунтування прийнятих рішень та оцінки їх ефективності.

Міжнародний досвід є важливим джерелом навчання та вдосконалення екологічної політики держави в контексті національної безпеки. Він надає можливість враховувати найкращі практики та уникати помилок на шляху до досягнення сталого розвитку та забезпечення екологічної безпеки нації.

Розглянемо приклади конкретних країн і їхнього міжнародного досвіду в удосконаленні екологічної політики та забезпеченні національної безпеки:

Німеччина відома своєю високою екологічною свідомістю та розвинутою екологічною політикою. Країна активно використовує економічні інструменти, такі як встановлення викидів CO₂, для стимулювання екологічно чистих технологій. Також велика увага приділяється використанню відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні та вітрові установки. Громадськість активно бере участь у прийнятті рішень та моніторингу дотримання екологічних стандартів.

Швеція служить прикладом впровадження багатьох інноваційних рішень в сфері охорони навколишнього середовища. Країна активно використовує відновлювані джерела енергії, та розвиває концепцію «екологічного міста». Одним із прикладів є Стокгольм, де реалізується програма з покращення якості повітря та зменшення викидів в місті.

В Сполучених Штатах Америки існує велика кількість законодавчих актів та агентств, які регулюють сферу охорони навколишнього середовища. Програми з відновлення природи та зменшення викидів вуглецю розроблені на рівні окремих штатів, що дозволяє адаптувати підходи до конкретних регіональних особливостей.

Японія, будучи країною з обмеженими природними ресурсами, активно розвиває концепцію «зеленого» суспільства. Країна вивчає та впроваджує нові технології в сфері відновлюваної енергії та зменшення викидів. Також велика увага приділяється управлінню водними ресурсами та відновленню лісів.

Канада володіє величезною територією та різноманітними природними ресурсами. Країна активно розвиває програми з охорони лісів та водойм, а також зменшення викидів парникових газів. Програми спрямовані на збереження біорізноманіття та управління екосистемами.

Ці приклади свідчать про різні підходи та стратегії країн у галузі охорони навколишнього середовища та забезпечення національної безпеки. У кожній країні враховуються її унікальні особливості та потреби, але загальним є прагнення до сталого розвитку та збереження природи для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

Особливості екологічної політики держави в контексті національної безпеки на сьогоднішній день набули важливого значення в умовах загрози зміни клімату, виснаження природних ресурсів та загрози забруднення навколишнього середовища. Висновки щодо цієї теми можна сформулювати наступним чином:

Сучасна екологічна політика держави вимагає інтегрованого підходу, враховуючи взаємозв'язок між екологічними питаннями та національною безпекою. Забезпечення сталого розвитку та збереження природи стали важливими компонентами національної безпеки.

Участь у міжнародних екологічних угодах та співпраця з іншими країнами стали необхідністю для забезпечення екологічної безпеки. Глобальні екологічні виклики вимагають спільних зусиль для їхнього вирішення.

Особливості екологічної політики включають системний аналіз стану навколишнього середовища та прогнозування можливих наслідків. Це допомагає уникнути негативних наслідків для національної безпеки.

Законодавче регулювання та встановлення екологічних стандартів стають важливими інструментами екологічної політики. Вони спрямовані на зменшення викидів забруднюючих речовин та збереження природних ресурсів.

Освіта та залучення громадськості до питань екології стають важливими елементами політики. Громадська свідомість та активність сприяють вирішенню екологічних проблем.

Узагальнюючи, особливості екологічної політики держави в контексті національної безпеки визначаються потребою в захисті природного середовища та забезпеченні сталого розвитку. Ця політика вимагає інтегрованих заходів, міжнародної співпраці, системного аналізу та регулювання, освіти та активної участі громадськості для досягнення гармонії між розвитком суспільства та збереженням навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко М. В., Шако В. С. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 9. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua> (дата звернення: 11.12.2023).
2. Андрієнко М.В. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 9. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/p=1&z=1051>. (дата звернення: 11.12.2023).
3. Буканов Г. М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. 2019. № 2 (22). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf) (дата звернення: 11.12.2023).
4. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. Український інститут досліджень навколишнього природного середовища і ресурсів. 2013. 88 с.
5. Ветвицький Д.О. Розвиток державної екологічної політики України в умовах глобалізації : автореф. дис. канд. наук з держ. упр.. упр. К., 2010. 20 с.
6. Водний кодекс України : Закон України № 213/95-ВР Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/23/95-вр>. (дата звернення: 11.12.2023).
7. Гавриленко О. П. Екогеографія України. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 646 с.
8. Гаєвський І.В. Екологічна політика держави: сутність, основні концепції та підходи. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2019 № 4. С. 42–46.
9. Єрмоленко А. М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. Київ: Лібра, 2010. 416 с.
10. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI Верховна Рада України. Режим доступу :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws>. (дата звернення: 11.12.2023).

11. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697-VIII. Верховна Рада України. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>.

12. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>. (дата звернення: 11.12.2023).

13. Заржицький О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти). Монографія. Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет». Д. : НГУ, 2012. 199 с.

14. Земельний кодекс України : № 2768-III від 25 жовтня 2001 р. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>. 36 (дата звернення: 11.12.2023).

15. Ключові наслідки для довкілля від російської агресії в Україні 24 лютого – 31 березня 2022 року. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/news/39097.html> (дата звернення: 11.12.2023).

16. Кодекс України про надра: Кодекс № 132/94-ВР від 27 липня 1994 р. Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 11.12.2023).

17. Кодекс цивільного захисту України : закон України № 5403-VI від 2 жовтня 2012 р. Режим доступу: <http://zakon4.rada> (дата звернення: 11.12.2023).

18. Кононенко І. Державна екологічна політика в умовах децентралізації влади в Україні. Геополітика України: історія і сучасність. 2021. № 2 (27). С. 6–13.

19. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. (дата звернення: 11.12.2023).

20. Кравців В.С. Регіональна екологічна політика в Україні та механізми

її реалізації. НАН України. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2012. с. 13.

21. Лазор О.Я. Державне управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні: організаційно-правові засади.. Л. Ліга-Прес, 2003. 542 с.

22. Лісовий кодекс України : Закон України № 3404-IV Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3852>. (дата звернення: 11.12.2023).

23. Лукінов І. Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного періоду. Економіка України. 2014. № 5. С. 7-11.

24. Малиш Н.А. Ефективні механізми формування державної екологічної політики : монографія. К. : К.І.С., 2011. 348 с.

25. Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія. 2016. 196 с.

26. Місія та стратегія Міністерства екології та природних ресурсів. Офіційний портал Міністерства екології та природних ресурсів. 2019 Режим доступу : <https://menr.gov.ua/content/misiya-tastrategiya.html>.

27. Мягченко О.П. Основи екології : підруч. для вищ. навч. закладів О.П. Мягченко. К. : Центр учбової літератури, 2010. (дата звернення: 11.12.2023).

28. Постанова Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» від 05.03.1998 № 188/98ВР. Верховна Рада України. Режим доступу: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/18/98-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 11.12.2023).

29. Потапенко В. Екологотехногенні проблеми в Україні, що потребують першочергового реагування. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles> (дата звернення: 11.12.2023).

30. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013> (дата звернення: 11.12.2023).

31. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 11.12.2023).

32. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 11.12.2023).

33. Хилько М. І. Концептуальні засади визначення екологічної політики. Філософські проблеми гуманітарних наук 2010. № 16. С. 6–13. 7. Матвійчук А. В. Екологічна політика як предметна сфера екологічної деонтології. Мультиверсум. 2012. Вип. 7 (115). С. 202–212.

34. Чверть українців вважають екологічні виклики однією з головних загроз для країни. Укрінформ, 27.10.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3340166-cvert-ukrainciv-vvazaut> (дата звернення: 11.12.2023).

35. Шпак Ю. В. Екологічна політика: загальні принципи і основні рамки Європейського Союзу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/9_2018/4.pdf

36. Glasgow Climate Pact. United Nations Framework Convention on Climate Change URL: <https://unfccc.int/sites/default/files> (дата звернення: 11.12.2023).

37. Global ecological perspective. 2019. United Nations Environment Programme. URL: https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/27652/GEO6SPM_ (дата звернення: 11.12.2023).

38. The Global Risks Report 2020. Insight Report. 15th Edition URL: <http://www3.weforum.org/docs/WEF> (дата звернення: 11.12.2023).